

Els andosins en el context de la Segona Guerra Púnica

- 27 de novembre del 2008 a les 20h
- Sala d'actes de La Llacuna Centre Cultural, Andorra la Vella

Èric Jover i Comas / Alan Ward i Koeck

Doctor en química / Enginyer superior en informàtica i professor

▲ Currículum

Èric Jover i Comas (29/11/1977)

El 1999 es va llicenciar en química per la Universitat Paul Sabatier de Tolosa (França). El 2000 va obtenir un diploma de formació superior i tecnològica (DFST) per *Tractament i Control de la Contaminació*, realitzat a l'Institut Nacional de Ciències Aplicades (INSA) de Tolosa. El 2005 va realitzar el curs d'expert universitari *Métodos Avanzados de Estadística Aplicada* a la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED). El 2006 es va doctorar a la Universitat de Barcelona amb la tesi que porta per títol *Desenvolupament de metodologies analítiques per a la determinació de compostos orgànics en matrius complexes. Aplicació a l'estuari del riu Ebre*, havent realitzat la recerca experimental a l'Institut d'Investigacions Químiques i Ambientals de Barcelona del CSIC de Barcelona.

En l'actualitat és investigador postdoctoral al departament de Física Aplicada i Òptica de la Universitat de Barcelona, on treballa en el desenvolupament de nous nanomaterials. En el desenvolupament de la seva tasca investigadora ha realitzat diverses estades de recerca a l'estranger, ha publicat 24 articles en revistes científiques de reconegut prestigi internacional i ha presentat més de 30 comunicacions en congressos nacionals i internacionals. És secretari de la Societat Catalana de Química, secretari de l'Associació Heptàgon i vocal de la Societat Andorrana de Ciències.

Alan Ward i Koeck, nascut a Andorra l'any 1971, inicialment va cursar estudis a les universitats de Tolosa (matemàtiques, informàtica i gestió d'empreses) i de Perpinyà (llengua i cultura angleses).

De retorn a les Valls, va entrar com a professor a l'Escola Andorrana i a l'Escola d'Informàtica d'Andorra (EIA). Durant la seva trajectòria docent, ha impartit assignatures d'anglès,

matemàtiques, electrònica, disseny gràfic i —evidentment— diferents especialitats d'informàtica.

Mentre cursava l'enginyeria superior, es va interessar per la seguretat informàtica i la criptografia, ram en el qual ha publicat diverses vegades tant en solitari com amb altres membres del grup de recerca en seguretat en transmissió de dades de la Universitat d'Andorra (UdA).

També és un usuari convençut del programari lliure des del 1995, motiu pel qual està acabant un màster en Programari Lliure a la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), centre en què ha col·laborat amb la redacció de materials sobre administració del sistema operatiu GNU/Linux.

Actualment està compaginant estudis de llengua i cultura xineses amb un projecte de tesi doctoral. Les seves pròximes publicacions, pendents d'aparèixer, inclouen un estudi de les rodes hidràuliques a la vall d'Ordino i un manual de la signatura digital (escrit en col·laboració).

Recerca en comú

El 2006 van iniciar una investigació orientada a reconstruir el registre de temperatures d'Andorra i a avaluar-ne possibles correlacions amb dades demogràfiques. Els seus primers resultats van ser presentats als Segons Debats de recerca d'Andorra, el juny del 2007, i al IUCN World Conservation Forum, a Barcelona, l'octubre del 2008.

La península Ibèrica es coneix com un lloc culturalment divers abans i durant la Segona Guerra Púnica.¹ D'altra banda, per la seva posició geogràfica va arribar a ser un dels teatres militars importants d'aquest conflicte, amb les seves repercussions econòmiques. En aquesta conferència volem estudiar la posició dels andosins en aquest període: en quin context cultural s'emmarquen, quins efectes va tenir la guerra sobre el seu desenvolupament com a poble i sobre el dels seus veïns. El mapa del que coneixem sobre els diferents àmbits culturals presents en la península Ibèrica, l'any 218 aC, es presenta en la figura 1. Aquest mapa s'ha pogut establir a partir de diferent fonts, de les quals algunes són històriques (Polibi) però d'altres són arqueològiques (Olesti i Mercadal) o lingüístiques (Bonner).

Hi apreciem el fet que hi ha dues grans poblacions –distintes des del punt de vista cultural– més o menys estables. Una són els bascons del Pirineu, encara que cal tenir present que l'àrea geogràfica que abastaven es trobava més a l'est que en l'actualitat; arribaven gairebé a la Cerdanya a l'est, però sense incloure la franja costanera de bona part del País Basc actual. D'altra banda, els tartessis sembla que estaven basats de manera estable al sud de la península i van establir la seva economia en gran part en l'aprofitament dels recursos minerals de la zona. D'altra banda, també hi veiem un cert nombre de poblacions en moviment. Ens pot sorprendre, però és un fet reconegut (Kristiansen) que durant tot el període comprès entre els segles VIII i III aC es varen produir grans moviments culturals, i en certs casos de població, en tota l'Europa d'abans de la nostra era. La península Ibèrica, malgrat la seva posició relativament perifèrica, també va participar d'aquests moviments.

Especialment interessant és que trobem moviments en sentit contrari (nord-sud i sud-nord). Seguint la costa oriental, tenim la civilització ibera, que, a partir de les seves bases a la zona de l'Alacant actual, va pujar la costa en direcció del nord i va arribar –que sapiguem de manera documentada per l'arqueologia– fins al seu extrem nord a l'Oppidum d'Enserune, a prop de l'actual ciutat de Béziers. Cal destacar que –segons l'opinió més admesa (Olesti i Mercadal)– aquesta civilització ibera era el resultat de l'aculturació dels pobles autòctons de la península amb el contacte dels grecs, fenicis, cartaginesos i posteriorment romans. Per aquest motiu, la seva distribució es troba sobretot limitada a la franja litoral encara que posteriorment es va anar difonent cap a l'interior.

A l'altra costa, són diferents pobles celtes que varen anar arribant cap al sud i l'oest, a través del pas occidental del Pirineu.

Figura 1. Àmbits culturals i moviments de població anteriors a la Segona Guerra Púnica.

Amés d'aquests pobles, essencialment *terrestres*, també s'ha de fer esment d'altres pobles, més coneguts pel seu ús de tecnologia marítima per teixir xarxes comercials a través del Mediterrani. Es tracta dels fenicis (i els seus descendents, els cartaginesos) i els grecs.

Figura 2. Expansió comercial dels fenicis.

Així, arribats al moment de la Segona Guerra Púnica (SGP), aquesta influència original fenícia s'havia reemplaçat per un imperi comercial ben establert i de característiques pròpies cartagineses.

que depenien en un grau més o menys elevat del comerç amb aquests dos estats.

Encara que la presència grega no hagi estat tan forta a l'oest del Mediterrani com a l'extrem est i a la mar Negra, també cal fer esment de la seva presència, aquesta vegada seguint sobretot la costa nord del Mediterrani. La seva presència cultural era encara molt present en els teatres operatius de la SGP, sobretot a Massília –amb la seva colònia de segona generació, Roses, a l'Empordà– i també al sud de la península italiana i Sicília. Aquesta regió, coneguda en els textos clàssics com la *Magna Grècia*, va mantenir contactes seguits amb la pàtria mare fins a èpoques molt tardanes.

Una particularitat de l'expansió comercial grega sembla que ha estat mantenir en molts casos els particularismes locals de les ciutats originàries dels colons: Rodes, Corint, etc. Aquesta distinció originària es troba a través de les relacions entre colònies de primera i de segona generació –és a dir, colònies que havien estat fundades directament per una (o més d'una) ciutat de la mateixa Grècia d'una banda, i de l'altra les colònies fundades per altres colònies més antigues.

Finalment, a vegades es consideren els poblats celtas com uns relatius nousvinguts en l'escenari. De fet, aquesta apreciació s'hauria de moderar, ja que se'n documenta la seva presència a la zona de Halstatt (actual Àustria) a partir de principis de l'edat del ferro. A partir d'allà, la seva expansió a través d'Europa de l'Oest (figura 4) va tenir lloc a través de diferents onades. Aquestes expliquen, almenys en part, les diferències sobretot lingüístiques entre diferents poblats celtas a les costes atlàntiques però també a l'interior de la península Ibèrica.

En el context que hem vist en la figura 3, trobem que els cartaginesos dominen una bona part del Mediterrani mentre que els romans no dominen ni tan sols la totalitat de la península Itàlica. Les guerres púniques vindran causades per la confrontació d'aquestes potències per controlar el Mediterrani. Així, un dels resultats més importants

Figura 3. Abast geogràfic de les zones sota domini cultural de Cartago i Roma abans de la Primera Guerra Púnica.

Figura 4. Expansió dels pobles celtas a partir de Halstatt.

de la Primera Guerra Púnica (264-241 aC) va ser el control de Sicília, que era un punt estratègic per diferents motius: Sicília presenta un gran interès comercial com a punt central del Mediterrani, també era un punt estratègic com a pont natural entre la península Itàlica i Àfrica. Finalment, en aquella època Sicília era un lloc important de producció de blat, fins a ser considerada el graner del Mediterrani occidental.

La Primera Guerra Púnica va ser sobretot un enfrontament naval en què els romans van demostrar el seu enginy i la seva gran preparació militar i van saber superar un enemic teòricament molt superior com a potència naval. Les principals conseqüències d'aquest conflicte varen ser l'abandó de Sicília per part dels cartaginesos i sobretot la pèrdua de la seva supremacia marítima. Roma, de la seva banda, va augmentar molt la seva zona d'influència i va esdevenir un dels actors principals del Mediterrani occidental.

Entre les dues guerres Cartago, impulsada pel clan dels Bàrcids, s'orientà cap a la península Ibèrica (237 aC) amb l'objectiu d'aprofitar-ne els recursos naturals (coure, plata, estany i or). Aquests recursos havien de permetre a Cartago pagar a Roma les indemnitzacions de guerra corresponents a la Primera Guerra Púnica i tornar a formar un exèrcit de mercenaris. A la península Ibèrica, el tractat de l'Ebre (226 aC) delimitava les zones d'influència que es distribuïen les dues grans potències. Roma es reservava el nord de l'Ebre mentre que els cartaginesos podien expandir-se fins a la ribera sud.

L'origen de la SGP no s'ha de buscar en el trencament del tractat de l'Ebre sinó en la predisposició romana a fer una guerra preventiva per limitar la recuperació de la potència cartaginesa. D'altra banda, l'animositat que sentien els cartaginesos i especialment els membres del clan dels Bàrcids envers Roma, deguda a les condicions de pau imposades després de la Primera Guerra Púnica, feien que la SGP fos inevitable, tard o d'hora. Concretament, el *casus belli* formal de la SGP va ser la presa de Sagunt (219aC) per part dels cartaginesos que, tot i trobar-se al sud de l'Ebre, era una aliada romana.

La SGP (219-202aC) es caracteritza per l'expedició terrestre que va realitzar Hannibàl (fill i successor d'Hamilcar en el clan dels Bàrcids) des dels seus dominis a la península Ibèrica fins a la península Itàlica i acompanyat pels seus famosos elefants (figura 5). Hannibàl passarà a la posteritat per les seves campanyes militars i és un dels personatges més famosos de l'antiguitat. Per exemple, pel seu geni militar va ser anomenat com a *pare de l'estratègia* per l'historiador militar (T. N. Dupuy).

Figura 5. Probable trajecte d'Hannibàl i el seu exèrcit a l'any 218 aC.

I entremig de tot això, què els andosins? Segons Polibi:

“και διαβας τον ‘Ιβηρα ποταμον κατεστρεφετο το τε των ‘Ιλουργητων εθνος και Βαργουσιων ετι δε τους Αιρηνοσιους και τους ‘Ανδοσινους μεχρι της προσαγορευομενης Πυρηνης.”

La traducció seria:

“I després de passar el riu Ebre, [Hanníba'al] va sotmetre la tribu dels llourgetôn i els Bargousion, com també els Airenosious i els Andosinous fins als contraforts dels Pirineus.”

Cal destacar que aquesta és l'única referència que es fa dels andosins en els textos clàssics. Així doncs, els andosins s'haurien situat suposadament entre l'Ebre i els contraforts dels Pirineus, i s'haurien oposat a l'avenç de l'impressionant exèrcit d'Hanniba'al. La identificació dels andorrans com a descendents d'aquests andosins és com a mínim polèmica i es tractarà amb més detall en un altre treball.

Però realment contra qui devien lluitar els andosins, contra un exèrcit de cartaginesos? Realment els cartaginesos eren minoria en l'exèrcit d'Hanniba'al, que estava principalment format per tropes mercenàries d'origens diversos. Els cartaginesos ocupaven principalment les places d'oficials mentre que el gros de les tropes estava format per un contingent africà (numídics i libis) i un contingent peninsular (tartessis, ibers, celts, així com baleàrics, els famosos foners d'Eivissa). Aquest exèrcit encara es faria més complex durant els combats a la península Itàlica, on s'hi sumarien, entre d'altres, celts, lígurs i samnites.

Per les restes arqueològiques que es preserven als Pirineus podem veure que fins a aquella època els seus pobladors s'havien quedat molt al marge del procés d'iberització, que havia sobretot afectat la franja litoral de la península Ibèrica. No obstant això, la desfeta cartaginesa en la SGP tindrà implicacions molt importants en el futur dels Pirineus. Roma passa a ser l'única superpotència del Mediterrani i progressivament farà la ruta inversa que havien emprat els cartaginesos per controlar la península Ibèrica. De la mateixa manera, les xarxes comercials que els grecs hi posseïen passaran també progressivament sota control romà. Però a diferència dels fenicis, els grecs i els cartaginesos, els romans també voldran controlar progressivament el territori sense limitar-se tan sols al litoral i a les vies de transport marítim. En aquest sentit, es desenvoluparan eixos de comunicació terrestres que tindran com a efecte incloure els Pirineus en les xarxes comercials romanes. Els pobles dels Pirineus participaran d'aquest comerç i del desenvolupament econòmic que li és implícit. Aquesta nova configuració majoritàriament comercial i militar tindrà importants conseqüències culturals. A partir d'aquest moment els diferents pobles peninsulars inclosos els pirinencs patiran un procés d'aculturació que portarà a la seva progressiva romanització. Cal destacar que aquest procés de romanització no va ser homogeni ni en l'espai ni en el temps.

Referències

- Aubet M. A.; Turton, M. *The Phoenicians and the West: Politics, Colonies and Trade*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Bonner, R. J. "The Conflict of Languages in the Roman World", *The Classical Journal*, Vol. 25, núm. 8, May 1930, pp. 579-592.
- Dupuy, T. N. *The military life of Hannibal, Father of Strategy*, Franklin Watts, Nova York, 1969.
- Kristiansen, K. *Europe before history*, New Studies in Archaeology, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Olesti Vila, O.; Mercadal, O., "La iberització del Pirineu Oriental i la filiació ètnica dels ceretans", *Acta Paleohispanica IX, Paleohispanica 5*, 2005, pp.295-314.
- Polibi, *Històries* (Text original en grec clàssic i traducció anglesa disponibles en el *Perseus Project*. URL: <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Plb.+1.1.1> (última consulta, 08/08/08).
- Traducció anglesa: E. S. Shuckburgh *The Histories of Polybius*, In Parentheses Publications, Ontario, 2002.